

13. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. – К., 1983. –Т. 2. – 378 с.

14. Чорна К. І. Основні проблеми та напрями виховання молодого громадянина незалежної України // Нові технології виховання: Збірник наукових статей. – К., 1995. – С. 28–32.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Барабаш Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук та документознавства Кіровоградського національного технічного університету.

Коло наукових інтересів: громадянське виховання студентської молоді.

УДК 37(73)+811(07)

**СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ
МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В США**

Ірина БІЛЕЦЬКА (Умань)

Постановка проблеми. Мовна освіта будь-якої країни характеризує пріоритетні позиції мовної політики, яка безпосередньо пов'язана з мовною ситуацією. Відомо, що за критерієм кількості існуючих мов мовну ситуацію у США взагалі вважають екзогосною, тому що вона включає сукупність різних мов.

Історично склалося так, що США є полікультурною державою: більше 50-ти мільйонів населення є представниками національних меншин (мексиканці, індіанці, ескімоси та інші). Інший прошарок населення представлений перехідними етнічними групами, до яких можна віднести представників скандинавських країн, поляків, українців, італійців та ін.

На особливості державної мовної політики Сполучених Штатів Америки, яка є досить багатогранною та складною, перш за все вплинули ті імміграційні процеси, які постійно відбувалися у цій країні, виступаючи головним механізмом етнічного формування американської нації, і змінювали її мовний фонд. Так, нова хвиля імміграції до США, яка розпочалася з 70-х років ХХ століття, стала можливою завдяки прийняттю у 1965 році Закону про імміграцію (Immigration Act of 1965). До 1965 року процес імміграції координувався пунктом про етнічну норму Закону про імміграцію 1924 року. Відповідно до цього закону, який був прийнятий у період надзвичайного розквіту расизму, річна норма тих, кому дозволялося іммігрувати у США, визначалася відсотком, який національна група становила у загальній чисельності американського населення в 1920 році. Прийняте у 1924 році законодавство про імміграцію мало на меті відкрито обмежити імміграцію небілого населення.

Внаслідок прийняття Закону про імміграцію (1924 р.), депресії 30-х років і другої Світової війни, імміграція в США зменшилася у період з кінця 20-х до початку 50-х років ХХ століття. Її новий сплеск розпочався знову в 50-х роках і

знав значних змін після прийняття Закону про імміграцію у 1965 році. До 1965 року співвідношення іммігрантів з Європи залишилося приблизно сталим у порівнянні з іммігрантами з Азії і решти Америки. Але після 1965 року воно змінилося: кількість перших зменшилася, а других – надзвичайно зросла.

З 60-х до 90-х років найбільша кількість іммігрантів щороку прибувала з Мексики. В останні роки більше людей прибувало з Азіатських країн, хоча Мексика продовжує забезпечувати іммігрантами більше, як будь-яка інша окрема країна. Країни, за кількістю переселеного населення у 1969 році до США, можна розташувати у такому порядку: Мексика, Італія, Філіппіни, Канада і Греція. До 1973 року Канада і Греція випали з цього списку, який згодом містив Мексику, Філіппіни, Кубу, Корею та Італію. Через два роки Італію замінив Китайський Тайвань. У кінці 70-х років кількість іммігрантів з Азії стійко зростала. У 1980 році найбільше іммігрантів прибуло з Мексики, В'єтнаму, Філіппін, Кореї і Китайського Тайваню.

Протягом 80-х років кількість азіатського населення в Сполучених Штатах Америки зросла на 70 % – з 3,8 мільйонів в 1980 році до 6,5 мільйонів в 1988 році. Одна третя цього населення зосереджена в Каліфорнії. Азіатські іммігранти є представниками багатьох національностей і мовних груп. Як мінімум 80 % азіатських іммігрантів у 80-х роках прибуло з Китаю, Тайваню, Гонконгу, В'єтнаму, Камбоджі, Лаосу, Філіппін, Японії, Південної Кореї і Мікронезії. Більшість із них має вищу професійну та освітню підготовку, якщо порівняти з тими, які іммігрували раніше [2].

Аналіз попередніх досліджень. Значний внесок у дослідження загальних тенденцій мовної підготовки у Сполучених Штатах Америки зробили О. Гаганова, О. Джурина, Г. Дмитрієв, З. Малькова, проаналізовано ряд концепцій мовної освіти, розроблених

американськими науковцями (М. Воловікова, С. Наушабаєва).

У працях І. Бондаренко, О. Першукової, В. Сімкін, Г. Степенко були досліджені деякі питання навчання іноземних мов відповідно до вимоги створення єдиного багатомовного багатонаціонального світу з наголосом на полікультурному компоненті змісту навчання іноземних мов. Роботи Є. Спіцина, І. Тараненко, С. Толмачевої, О. Шерстюк пропонують типологію двомовного навчання, подають дані про структуру лінгвістичної освіти та розглядають сучасні підходи до викладання іноземних мов і досвід їх вивчення у школах країн світу.

Американські науковці, у свою чергу, теж приділяли увагу окремим аспектам мовної підготовки. Так, Е. Зейдель, О. Оришкевич, У. Чайлдерс розглянули стан викладання деяких іноземних мов у певний історичний період в США. Б. Блум, Н. Граунлунд, Дж. Келлер висвітлювали питання розробки куррикулуму, а К. Брумфіт, Д. Ньюман, У. Разерфорд, Д. Уілкінз та М. Фіночіаро – питання розробки навчальних програм мовних курсів. Проблеми мотивації до навчання, у тому числі до вивчення іноземної мови, були розглянуті у працях П. Блуменфельда, К. Вентзеля, К. Двека, Е. Деці, К. Еймса, І. Леггета, М. Майера, Г. Маршалл, А. Маслоу, П. Райана, Т. Урдана, М. Форда. Науковці Р. Оксфорд, Дж. Ричардс, Т. Роджерс, Г. Стерн торкаються теоретичних основ викладання мови, а І. Вароніс, С. Гасс, Р. Елліс, С. Лепкін, М. Лонг, М. Свейн розглядають у своїх дослідженнях використання стратегій навчання мови.

Мета статті полягає в розкритті соціальних передумов формування мовної політики в США на засадах полікультурності.

Виклад основного матеріалу. Основні причини імміграції, починаючи з 70-х років, спричинені економічними, політичними і родинними факторами. Закон про імміграцію 1965 року встановив привілейовану систему, що підтримувала родинні зв'язки. В отриманні імміграційних віз перевагу мали чоловіки, діти і діти спільних батьків, які є американськими громадянами. Також перевага надавалась висококваліфікованим працівникам, які були корисні для розвитку американської економіки. І, зрештою, можливість отримувати візу першочергово мали політичні біженці.

Як засвідчують дані державних структур США, найбільша імміграція в цій країні мала місце після 1980 року, коли населення іноземного походження становило 64 %. Найвищий відсоток іноземців (27,1 %) прибув з Мексики. Багато мексиканців легально переселялося до США на підставі родинних мексикансько-американських зв'язків. Разом з

тим було багато й тих, які проникли в країну незаконним шляхом, здебільшого такі, хто мав низький рівень освіти і намагались уникнути тяжких економічних умов у своїй країні. На відміну від мексиканських іммігрантів, багато кубинців та в'єтнамців прибули у 70-х роках у США в категорії політичних біженців [2].

У зв'язку з тим, що першочергові права на імміграцію мали кваліфіковані працівники, до країни переїхало багато медичних та інших високоосвічених професіоналів, яких частіше всього приваблювала можливість отримувати вищу зарплату. Наприклад, до середини 70-х років більша половина інтернів у муніципальних лікарнях у Нью-Йорку були лікарі-іммігранти з азійських країн. У 1976 році близько 40 % всіх філіппінських лікарів практикувало в США. Найдраматичнішою подією було те, що в 1972 році всі випускники тайландської медичної школи найняли літак і прибули до США.

Постійні імміграції швидко змінюють расовий та етнічний склад американського населення. За прогнозами, до 2050 року відбудеться надзвичайне зменшення кількості білошкірого населення (не іспанського походження) – з 75,6 % до 52,8 %. Протягом цього ж періоду кількість іспанського населення зросте з 9,1 % до 24,5 %, а відсоток населення з азійських та тихоокеанських країн збільшиться з 2,8 % до 8,2 %. Показники чорношкірого, індіанського, ескімоського та алеутського населення залишаться на тому ж рівні. Проте в 1990 році відсоток чорношкірого населення був вищий (11 %), ніж відсоток (9,1 %) іспанського, але до 2035 року це взаємовідношення буде навпаки – відповідно 13, 2 % і 20,3 % загальної чисельності населення.

Нові імміграції, безперечно, змінюють і мовну ситуацію в США. Наприклад, у період з 1980 року по 1990 рік, спостерігається зменшення у використанні європейських мов (німецької, італійської, польської, грецької), а більше спілкуються іспанською та азійськими мовами. Збільшення кількості тих, хто розмовляє у сім'ї французькою мовою ймовірно спричинене імміграцією франкомовного населення з Карибських островів, наприклад, Гаїті. Найсуттєвіше зростання показників мають в'єтнамська мова (+161 %), хінді (+155%), корейська (+135 %) китайська (+109 %) мови. Проте іспанська зберігає першість як мова, яку найчастіше використовують для домашнього спілкування, окрім англійської. Після англійської мови іспанська – найбільш уживана у сімейному колі. Нею спілкуються вдома у дев'ять разів частіше, ніж французькою, яка є другою мовою за використанням, окрім англійської, на побутовому рівні. Якщо вести мову про період з 1990 по 2010 роки, то ці дані суттєво не змінилися [2].

Що стосується територіального розподілу мовних груп, то в штаті Нью-Мексіко проживає найбільший відсоток (36 %) населення, яке не спілкується англійською мовою вдома, наступне місце займає Каліфорнія (31 %). Лише п'ять інших штатів мають 20 % або більше – Техас, Гаваї, Нью-Йорк, Арізона і Нью-Джерсі.

Аналіз американських наукових джерел засвідчує, що найбільша кількість тих, хто говорить англійською мовою на рівні нижче середнього, належать до сімей з азіатських країн: китайці (60 %), корейці (61 %) і в'єтнамці (63 %). Ці дані вказують на існування важливої мовної проблеми, яка існує для багатьох азіатських учнів. З огляду на це, школи почали використовувати різноманітні програми, щоб підняти рівень мовної різноманітності [5].

Інспектування, яке відбувалось протягом 1998-1999 навчального року у Нью-Йорку, засвідчило існування 120 різних мов, якими спілкувалися учні державних шкіл міста, не володіючи досконало англійською мовою. Іспанська і китайська мови найчастіше використовувалися неангломовами учнями.

Варто підкреслити, що становище деяких іммігрантів є досить скрутним, приміром, 50000 представників народу майя у 80-х роках утікало від звалтувань, тортур і вбивств під час громадянської війни в Гватемалі. Ці іммігранти – нащадки цивілізації Майя, які побудували піраміди та пам'ятники по всій Центральній Америці і мали писемне мовлення. Сьогодні представники народу майя все ще говорять своєю традиційною мовою. Люди в США вважають, що в резиденціях Центральної Америки і Мексики говорять іспанською. Проте це не стосується народу майя та інших тубільних племен.

Отже, є всі підстави стверджувати, що протягом всієї історії Сполучених Штатів Америки цілі етнічні групи не мали мовних прав. Як тільки расова інтеграція стала вважатись важливим громадянським правом для тієї частини населення, що страждала від утисків і отримувала недостатньо якісну освіту, двомовна освіта меншинами стала сприйматись як рівноцінне громадянське право.

Кількість людей у США, які вдома говорять не англійською, зростає диспропорційно. Якщо у 1980 році 23,1 мільйона осіб старших від 5 років говорили вдома іншою мовою, а не англійською (11 % або кожний 9 мешканець), то у 1990 році число неангломонових у цій самій групі (старших від 5 років) зросло до 31,8 мільйона, що становить 14 % всіх мешканців або кожний 7 мешканець.

Як засвідчує професор Делаваарського університету (Ньюарк) Я. Білінський, точніші цифри з американського статистичного

щорічника за 1995 рік показують, що із загального числа неангломонових (31,8 млн. на 230,4 млн. або 13,8 %), більша половина (17,3 млн. або 7,5 %) говорили іспанською, менша частина (4,5 млн. або 1,9 %) – мовами азійськими, а решта (10,0 млн. або 4,4 %) – іншими мовами. До речі, у довіднику за 1995 рік не наведені мешканці США, які спілкувались удома українською, мабуть, тому що в 1990 році їх було менше ніж 100000. (У тому самому році 741 тисяча осіб заявили, що вони є українського походження) [1].

Згідно перепису 2000 року, населення Америки сягає близько 282 мільйони, переважну більшість з яких складають громадяни європейського походження (75 %). На другому місці – іспаномовні (за походженням) етноси, що є іммігрантами (або їх нащадками) з Мексики, Центральної та Північної Америки. Вони складають понад 35 мільйонів або близько 12,5% населення. Проте дослідники свідчать, що у період з квітня 2000 року по липень 2002 року кількість іспаномовних етносів збільшилася до 38 мільйонів '6'.

Політика Сполучених Штатів Америки не визнає єдиної офіційної мови, хоча англійська є нею де-факто, і протягом останніх років було декілька спроб надати їй статусу офіційної. Причини такої ситуації сягають у далеке минуле, коли США, отримавши незалежність від Великої Британії, відмовилися прийняти як офіційну англійську мову, яка асоціювалася з британським поневоленням, не зважаючи на те, що всі офіційні документи були написані англійською.

Було б також важко визнати навіть іспанську як другу офіційну мову США, тому що нею говорять всього 7,5 % населення країни, та й вони розпорошені по багатьох штатах. У своєму дуже змістовному і об'єктивному дослідженні Роналд Дж. Шмідт (Ronald J. Schmidt) показав, що майже прихована мовна політика в США виникла при створенні так званої Великої Спільноти (Great Society) і у зв'язку з боротьбою за громадянські права у 60-х роках ХХ століття. Як уже зазначалося, у 1968 році Конгресом був прийнятий Закон про двомовну освіту (Bilingual Education Act) і Верховний Суд США підтримав принцип двомовного виховання в 1974 році в справі Лав проти Ніколс (Lau versus Nichols) [5].

Проте ані в 60-х, ані в 70-х роках американські політики не могли між собою погодити: чи двомовну освіту треба було вважати "перехідною", чи "створеною з метою збереження двох мов" (maintenance). А в 80-х роках почали атакувати двомовне навчання як таке. Всі ці атаки ще більше посилювались в середині 90-х років. Консерватори-іммігранти, а

також консерватори-автохтони, особливо з республіканської партії, які бачили, що робиться у Квебеку в сусідній Канаді, почали відстоювати схвалення федерального закону, який формально затвердив би англійську як єдину офіційну мову США. Вони, на думку Я. Білінського, очевидно побоювалися, що асиміляція неангломовних у США не відбувається відповідним темпом, звертали увагу на факт, що в середині 1996 року майже більшість штатів США, а саме 23 з 50-и, включаючи з 1986 року велику Каліфорнію, зробили англійську єдиною офіційною мовою. А також скаржились, що податковий уряд США вже почав друкувати податкові анкети іспанською мовою, і що в 30-и штатах іспити для одержання посвідчення водія тепер складаються іншими мовами, а вчителі в школах Каліфорнії змушені викладати 42 різними мовами [1].

Як зазначає О. Зіноватна, у США англійська мова може виступати у двох ролях – рідної мови та другої мови. Англійська як друга мова (English as a second language, ESL) відноситься до процесу набуття двомовності через викладання англійської як другої мови у англомовному середовищі. Англійську як другу мову потрібно відрізнити від англійської як іноземної мови (English as a foreign language, EFL), яка викладається в контексті, де англійська мова регулярно не використовується за межами класної кімнати, тому викладання здійснюється за допомогою інтенсивних методів навчання. Викладач працює над створенням багатого мовного і мовленнєвого середовища, щоб процес оволодіння відбувався приховано, без формального навчання, поєднуючи свідоме навчання з прийомами, що зменшують довільну увагу.

Для охоплення обох напрямів викладання англійської мови існує термін “англійська для носіїв інших мов” (English for speakers of other languages, ESOL), а глобальна освітня асоціація Викладання англійської для носіїв інших мов (Teaching English for speakers of other languages) має на меті вдосконалення та сприяння професіоналізму при викладанні й вивченні англійської мови носіями інших мов у всьому світі.

Що стосується мов, які вивчаються у школі, то тут потрібно пам'ятати про ще одну особливість. Досить часто вони є рідними для учнів – представників полікультурного населення країни. Оскільки США – це країна іммігрантів, то багато людей можуть спілкуватися будь-якими мовами, і вивчати їх у школі немає потреби. Але, як свідчать дослідники, іммігранти часто втрачають рідну мову, зокрема, це відбувається з малими дітьми, які ще не навчилися читати й писати рідною мовою. Ці мовні ресурси можна зберегти за умови відповідної мовної політики держави, яку

необхідно спрямувати на підтримку і розвиток мов іммігрантів [4].

Державна мовна політика США протягом тривалого часу мала всі ознаки суто асиміляторського спрямування, тобто була зосереджена на розвитку в багатомовному й багатокультурному американському соціумі тільки однієї мови – американської англійської як засобу консолідації народу. І хоча на рівні Держдепартаменту було зроблено висновок, що американські учні значно відставали за рівнем здатності спілкуватися іноземними мовами, жодних відчутних змін в освіті так і не відбулося [4].

На відміну від Європи та України, де іноземні мови вважаються головними шкільними дисциплінами, у США цей предмет не розглядається як засіб розумового розвитку особистості. Лише 9 % американців, порівняно з 44 % європейців, володіють іноземною мовою. Найпростішим поясненням може бути, що їхня мова вже є мовою міжнародного спілкування, і, беручи до уваги прагматичність американців, у них не існує потреби вивчати іншу мову. Таким ставленням вони прирікають себе на одностороннє спілкування, оскільки з ними будуть ввічливо розмовляти та перекладати розмови, які безпосередньо їх стосуються, а зміст тих обговорень, які відбуваються навколо іншою мовою, буде втрачений [4].

У низці державних документів, оприлюднених у другій половині ХХ століття, йшлося про недоречність, хибність і низьку ефективність мовної політики США. Було констатовано, що потреба володіння іноземними мовами продиктована проблемами національної оборони та економічними обставинами, тому громадянам Америки варто опановувати мови тих країн, які відіграють вирішальну роль у міжнародних стосунках. Таким був вердикт експертів федерального управління США.

У червні 2004 року Міністерство оборони Сполучених Штатів Америки скликало Національну мовну конференцію (National Language Conference), щоб обговорити стан вивчення іноземних мов та окреслити дії, які допоможуть стати американцям лінгвістично компетентною нацією. Учасники конференції, серед яких були представники уряду, військові, освітяни, приватні особи, здійснили оцінку потреб країни і закликали прийняти міри для поліпшення мовної ситуації. Раш Холт (Rush Holt), один з основних доповідачів, наголосив, що США зобов'язані здійснити зміни у мовній освіті, що передбачає вдосконалення навчального плану, технологій та методів навчання, процесу підготовки вчителів та знайомство з культурою народу, мова якого вивчається [5].

І це лише один із прикладів, який свідчить про усвідомлення американським суспільством потреб у суттєвих змінах у підходах до навчання іноземних мов. Протягом двох декад, що передували Національній мовній конференції, численні доповіді та публікації засуджували посередність знань учнями іноземної мови і закликали до вдосконалення мовної освіти. У 2003 році Національна асоціація відділів освіти штатів (National Association of State Boards of Education) у своєму звіті говорила про ізольованість навчання іноземної мови і заявила, що цей предмет знаходиться у зоні ризику виключення з основного навчального плану державних шкіл [6].

Для забезпечення національної безпеки держави 30 липня 2010 року Конгрес США ухвалив Закон про посилення заходів з навчання іноземних мов (Bill H.R.6036 To improve foreign language instruction), який було названо як "Досвід та інновації в навчанні мов, 2010" (Excellence and Innovations in Language Learning Act 2010). У документі, який є свідченням реальних дій уряду у напрямку вдосконалення умінь школярів послуговуватися іноземними мовами, йдеться про підвищення якості навчання іноземних мов, що передбачає проведення низки реформ на державному та регіональному рівнях, а також упровадження інновацій у навчальний процес. Як результат, кожен учень після закінчення середньої школи повинен володіти іноземною мовою на просунутому (advanced) рівні.

Висновок. Отже, можна стверджувати, що державна мовна політика Сполучених Штатів Америки поступово стає більш плюралістичною, тобто орієнтовану на широке функціонування в американському суспільстві кількох мов. Це, перш за все проявляється у запровадженні навчання іноземних мов, яке якщо й допоки не набуло масовості, то згодом стане більш значущим у формуванні особистості підростаючого покоління американців.

Як засвідчили результати нашого дослідження, на розвиток і функціонування

американської мовної освіти, яка є досить комплексним суспільним явищем, впливає ряд соціальних, культурних, лінгвістичних, когнітивних і психолінгвістичних факторів, серед яких варто виділити: статус англійської мови як мови міжнародного спілкування, етнічна неоднорідність суспільства, недостатній рівень мотивації вивчати іноземні мови. Недостатній рівень мовної підготовки американців є наслідком історичних, географічних і соціополітичних чинників.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні міграційних процесів у США, економічної ситуації в цій країні, які вплинули на формування державної мовної політики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Білинський Я. Мова, нація і держава: проблеми теорії і практики : монографія./ Я.Ф.Білинський. – К. : Науковий світ, 2008. – 316 с.
2. Глобальные тенденции развития человечества до 2015 года. Материалы национального разведывательного центра США. - Екатеринбург : У-Фактория, 2002. - 120 с.
3. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія / І. О. Голубовська. - К. : Логос, 2004. - 284 с.
4. Зіноватна О. М. Мовна освіта у США в контексті мовної ситуації та мовної політики / О. М. Зіноватна // Вісник Житомир. держ. ун-ту. – Вип. 53 : Пед. науки. - 2010. - С. 158-163.
5. U. S. Census Bureau, We Asked ... You Told Us Language Spoken at Home, <http://www.census.gov/>.
6. Berger Joseph. School Programs Assailed As Bilingual Bureaucracy // New York Times. – 1999. – 4 January.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Білецька Ірина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коло наукових інтересів: порівняльна педагогіка, зарубіжний досвід іншомовної освіти, розвиток іншомовної освіти в США.

УДК 378.091.2:80

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ЗАСОБАМИ ІКТ

Мирослава ВЕЧІРКО (Кіровоград)

Дослідження проблеми самовизначення молоді у педагогіці є актуальним з точки зору потреб сучасного суспільства. Важливим у контексті цієї проблеми є аспект професійного

самовизначення, оскільки в умовах інтенсивних економічних і політичних змін у житті зростає інтерес до спеціаліста, здатного успішно і